

Beteckning: Rel C ht 2004:8

Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap

Ungdomars livsfrågor
”Vad är viktigt i livet?”

Göran Åkerlundh
Januari 2005

C-uppsats, 10 poäng
Religionsvetenskap

Religionsvetenskap C
Handledare: Jari Ristiniemi

Sammanfattning

Forskning har visat att ungdomarnas livssituation och framtidsfrågor har stor betydelse i ungdomarnas värld. Jag vill med min uppsats beskriva hur ungdomarna tänker om livsåskådning, livsfrågor och vad som är viktigt för dem i livet. Jag har satt mig in i ämnet dels genom litteraturstudier och genomfört intervjuer med skolpersonal samt elever på den högstadieskola där jag gör min praktik, som blivande lärare. Intervjuerna har gett en större förståelse hur dagens ungdomar tänker i dessa frågor. Resultatet visar en påfallande samstämmighet mellan litteraturstudier och de intervjuer som jag har gjort, hur dagens ungdomar ser på sin livsåskådning, sina livsfrågor och vad som är viktigt för dem i livet.

Innehållsförteckning

Del 1

1 Inledning	4
1.1 Bakgrund	4
2 Syfte	5
2.1 Frågeställning	5
3 Metod	5
4 Disposition	6
5 Tidigare forskning	7

Del 2

6 Resultat	14
6.1 Resultat av intervju med en lärare	14
6.2 Resultat av intervju med elev (flicka 15 år)	16
6.3 Resultat av intervju med elev (flicka 15 år)	16
6.4 Resultat av intervju med elev (pojke 15 år)	16
6.5 Resultat av intervju med elev (flicka 15 år)	18
6.6 Resultat av intervju med elev (pojke 15 år)	20
6.7 Intervju av lärare efter projektets genomförande	21

Del 3

7 Intervju av elever som inte deltagit i projektet	24
7.1 Resultat av intervju med elev (flicka 15 år)	24
7.2 Resultat av intervju med elev (pojke 15 år)	25
7.3 Resultat av intervju med elev (flicka 15 år)	25
7.4 Resultat av intervju med elev (pojke 15 år)	26
7.5 Resultat av intervju med elev (flicka 15 år)	26

Del 4

8 Analys	28
9 Diskussion	28
10 Litteraturförteckning	34

Del 1

1 Inledning

Jag har valt detta ämne för jag tycker det är viktigt att tala om livsfrågor. Dessutom få vara ett stöd för ungdomar som är på väg in i vuxenlivet. Samtidigt vill jag vägleda eleverna genom skoltiden så att de ser möjligheterna i livet och får på så vis en ljus bild av framtiden. Idén till det här arbetet har vuxit fram sedan en elev frågat om vi inte kunde ta upp mer om livsåskådningsfrågor i religionsundervisningen på den högstadieskola där jag gör min praktik. Resultatet av denna förfrågan har medfört att ett projekt nu genomförs med en nionde klass på skolan i samarbete med Högskolan Dalarna.

1.1 Bakgrund

Projektets titel är ”*Filosofi och livsvärld: En studie av hur filosofi påverkar elevernas upplevelse av sin livsvärld*”. Projektet innebär att eleverna i klass nio ska läsa en skönlitterär ungdomsbok som heter *Sofies Värld*. Boken ska ligga till grund för en diskussionsbaserad undervisning. Projektet kommer att ingå i den ordinarie undervisningen inom SO-ämnet. Inom religionsundervisningen kommer tonvikten att läggas på de fem världsreligionerna kristendom, judendom, islam, hinduism och buddhism. Eleverna kommer att som avslutning skriva en berättelse om sin livsåskådning. Detta kommer att ske någon gång under vårterminen 2004. Det kommer även att skrivas en forskningsrapport med utgångspunkt från detta projekt.

Skolans styrdokument, skollagen och läroplanen talar sitt tydliga språk, då inte mest när det gäller livsfrågor, etik och moral.

”*Det etiska perspektivet är av betydelse för många frågor som tas upp i skolan. Perspektivet skall präglade skolan verksamhet för att ge grund för att främja elevernas förmåga att göra personliga ställningstaganden.*¹

Mål att sträva mot:

¹ Lpo94 sid.8

”Skolan skall sträva efter att varje elev:

- *Utvecklar sin förmåga att göra och uttrycka medvetna etiska ställningstaganden grundade på kunskaper och personliga erfarenheter.*
- *Respekterar andra människors egenvärde.*
- *Tar avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling samt medverkar till att bistå andra människor.*
- *Kan leva sig in i och förstå andra människors situation och utvecklar en vilja att behandla också med deras bästa för ögonen och*
- *Visar respekt för och omsorg om såväl närmiljö som miljön i ett vidare perspektiv.”²*

2 Syfte

Mitt syfte är att undersöka hur ungdomar tänker kring livsfrågor, vilka tankar de har kring livets mening och hur deras framtidstro ser ut.

2.1 Frågeställning

Hur tänker dagens ungdomar om livsåskådning, livsfrågor och vad är viktigt för dem i livet?

3 Metod

I denna undersökning har jag tagit del av litteratur och gjort intervjuer med tre flickor och två pojkar, alla går i årskurs 9 samt en manlig So-lärare. Har även intervjuat tre flickor och två pojkar som inte har deltagit i detta projekt. Intervjuerna har skett enskilt med var och en. Som hjälpmedel har jag haft bandspelare för att kunna vara så koncentrerad som möjligt på den intervjuade. De frågor jag ställt har varit öppna och kompletterats med följdfrågor vilket gör att intervjuerna inte är exakt lika. Varje intervju varade ungefär 30 minuter. Det inspelade intervjumaterialet är arkiverat och om så önskas går det att höra i sin helhet. Har även frågat elevernas föräldrar om tillåtelse att intervju dem, samt publicering av deras intervjuer.

² Lpo94 sid. 9

4 Disposition

Denna uppsats kommer efter inledning, bakgrund, syfte och metod innehålla:

Del 1: Behandlar jag tidigare forskning

Del 2: Tar jag upp resultatet två intervjuer med en lärare samt intervjuer med elever som deltagit i projektet.

Del 3: Behandlar jag intervjuer med elever som kommer från samma klass, som inte har deltagit i projektet.

Del 4: I den sista och avslutande delen analyserar jag vad jag har kommit fram till i min uppsats samt avslutar med en diskussion.

5 Tidigare forskning

Sven G Hartman har undersökt barn och ungdomars tankar om livet. Han menar att deras tankar lär oss mycket om deras livsvillkor i det samhälle där de växer upp. Studier har gjorts från barn och ungdomars skrivelser, där det återkommande temat är tankar om ensamhet, mobbing, fritidsaktiviteter, kamratrelationer, rättvisefrågor, speciella glädjeämnen som hästar och fotboll, frågor om liv och död, frågor om krig och framtid. Exemplet kan variera något beroende vilken debatt som förs i massmedia och skola. Ungdomars sätt att se på livet säger mycket om deras själsliv, men också om det samhälle de lever i.

Det finns många vändpunkter och övergångsperioder i människors liv. Det kan vara skolstarten, könsmodningen, studieåren, entrén i arbetslivet, familjebildningen, klimakteriet, för att nämna några exempel. Det är just vid dessa övergångar i livet som Hartman menar att människan bearbetar sina livsfrågor, för att söka svar. Det är just dessa övergångar i livet som utnyttjas av intressenter på åsikts- och livstolkningens marknader där de erbjuder sina värdesystem och åskådningar. Det finns seriösa och mindre seriösa aktörer på marknaden. Hartman menar att det är en av skolans viktigaste uppgifter att hjälpa den enskilde eleven att bygga upp en beredskap för att möta sådana situationer.

Undersökningar visar att ungdomar har flera framtidsföreställningar. Det finns bilder av den egna framtiden, det egna landets framtid och hela världens framtid. Det finns också en bild av vad man själv önskar av framtiden och det man tror kommer att hända. Ungdomar ser relativt optimistiskt på sin egen framtid, men när det gäller världens framtid är man inte lika hoppfull. Elever som går på studieprogram med hög status ser ljusare på sin framtid än de som går på utbildningar med låg status.

Tidigare forskning närmare bestämt vid millenniumskiftet ville man veta hur morgondagens ungdomars värderingar såg ut, för att få en bild hur morgondagens samhälle kommer att se ut. Forskningen riktas mot ungdomars livssituation och den visar att framtidsfrågor har stor betydelse i ungdomarnas värld. Den visar också att ungdomars framtidsintresse har en annan karaktär än makthavarnas.

Ungdomar är mer intresserad av existentiella frågor än kommersiella frågor. Ungdomar står mitt uppe i en situation av valmöjligheter som kan få konsekvenser för lång tid framåt. Man ska också komma ihåg att ungdomars erfarenhet är begränsad vilket gör att valen blir ännu svårare. De ungdomar som har möjligheter att välja kan även situationen kännas något stressande och de som inte har den möjligheten påminns ständigt av sina begränsningar av sina framtidsplaner. Det sker samtidigt som dessa ungdomar håller på med att förändra sin självbild och utveckla sin identitet. Frågor som dyker upp för dessa ungdomar är, vem jag är idag, samtidigt som frågan vem jag vill vara i morgon, eller vem jag kan och får vara. Dessa frågor om framtiden blir en existentiell fråga. Barn och ungdomar söker meningsfulla bilder av livet och försöker på så vis finna svar på sina livsfrågor. Sven G Hartman har gjort följande definition av begreppet livsfråga.

”En livsfråga gäller de grundläggande villkoren för människors liv och för tillvaron i stort. En livsfråga är också uttryck för ett behov att bearbeta och reflektera överupplevelser av världen och av den egna personen i relation till världen och livet i stort.”³

Hartman ger en närmare förklaring av sin definition genom att ge följande exempel.

”Det innebär att en och samma fråga kan vara en livsfråga för en person, men inte för en annan, eller att en fråga blir till en livsfråga för mig under en viss period i mitt liv, men inte

³ Sven G Hartman, *Livstolkning och värdegrund* 2000 s. 71

under andra. Livsfrågan behöver inte heller bära frågans form. Ofta kan den i stället formuleras som ett provokativt påstående eller ett känslomässigt utspel. Det är också tydligt att de mindre barnen bearbetar sina frågor i lekens form.”⁴

Det är just detta som kan ge förklaring till att filosofiskt och teologiska skolade personer föredrar att tala om livsåskådningsfrågor. Frågor som kan relateras till bestämda traditioner och inte till individen. Därför menar Hartman att begreppet livsfråga passar bättre när man samtalar människor emellan. Definition av livstolkning.

”Livstolkning är ett sätt att organisera upplevelsevärlden; den ger människan mönster för att tyda tillvaron och förhålla sig till den. Att utveckla en livstolkning är en process som pågår hela livet.”⁵

Det sker en ständig växling mellan livsfrågor, livstolkning, liv och handling, genom att nya upplevelser och impulser förändrar innehållet i dessa. Även genom reflektion så revideras livsfrågorna och livstolkningens innehåll och karaktär. Det här ska ses som en helhet som går in i varandra. Ungdomsforskningen visar att våra barn och ungdomar lever i en tid och ett samhälle som går i riktning mot sekulariserade och individualiserade värderingssystem. Det här medför svårigheter för unga människor i sin livstolkningsprocess.⁶

Kennert Orlenius har i sin bok *Värdegrunden – finns den?* Där han väljer att tolka Ziehes tidigare ungdomsforskning enligt följande. Tomas Ziehe är tysk professor i sociologi och pedagogik har haft mycket stor betydelse för internationell ungdomsforskning. Han utgår från Karl Marx och bondesamhället, där han beskriver hur det traditionella livsmönstret upphörde för att människor skulle sälja sin arbetskraft där behovet fanns. Det är just det här som Ziehe drar paralleller med dagens unga människor som gradvis frångår vardagslivets normer, värderingar och traditioner. Det här innebär att man bryter upp från traditionens trygghet och makt, som i sin tur leder till att dagens ungdomar är känsliga för samhällsutvecklingen. Samtidigt så ger det möjligheter men även problem.

⁴ Sven G Hartman, *Livstolkning och värdegrund* 2000 s. 71

⁵ Sven G Hartman, *Livstolkning och värdegrund* 2000 s. 72

⁶ Sven G Hartman, *Livstolkning och värdegrund* 2000

Problemet idag enligt Ziehe är att dagens ungdomar känner att de uppnår för lite eller de känner att de inte lever och är inte sådana som de skulle kunna vara. Det leder till att ungdomsgäng fungerar som ett jagideal, samtidigt som det är ett skydd mot krav och avslöjanden från omvärlden. Ziehe använder begreppet narcissism eller självkärlek, en beundran av sig och ständigt behov av visad uppskattning från andra. Det kan bero på svek, brist på tillit i uppväxten som nu återspeglas i den egna jagbilden.

”Den narcissistiska personligheten utmärks av tvära kast mellan självöverskattning och självförebåelse, mellan dyrkan av andra och nedsättande omdömen, men också av känslor av tomhet och meningslöshet.”⁷

Det innebär att det ömtåliga jagidealet måste skyddas från obehagliga konfrontationer med verkligheten och leder till att narcissistens relationer blir ytliga och går ut på att undvika besvikelser. Ziehe sammanfattar sin egenständpunkt. *”Det handlar inte om att den yngre generationen blir patologisk utan om att påvisa en ny djuppsykologisk sårbarhet, längtan och rädsla som vi i framtiden måste räkna med.”⁸*

Ziehe menar att dagen ungdomar ser möjligheterna i dagens samhälle, de är inte auktoritetsbundna. De är mera flexibla och öppna i sina relationer till andra samhällsgrupper. Samtidigt som de kan genomskåda det som är falskt och tomt i dagens postmoderna samhälle eller som Ziehe väljer att använda en ”modernisering”, inte postmodernitet. Där tävlingsanda och konkurrens ses som ett hot mot vänskap och nära relationer. Bland dagens ungdomar finns även en andlighet som bygger på äkthet och trovärdighet.⁹

Lars H Gustavsson har varit barnläkare under trettiofem år och skrivit boken *Se barnet, se dig själv!* Boken behandlar sårbarhet och styrka hos barn och ungdomar. Ungdomar idag behöver inte den gamla auktoritära uppfostran som alltför länge hade greppet om svenska föräldrar. Detta förhållningssätt har på senare tid fått något av en renässans. Föräldrar uttalar sig att det är viktigt att sätta gränser. Lars Gustavsson är samtidigt emot den undflyendes princip, där föräldrar säger ”bestäm själv”, när våra ungdomar ber om föräldrarnas synpunkter. Ungdomar behöver inte våra kommandon, utan de behöver föräldrarnas närvaro och deras ställningstagande. Gustavsson har hört flera ungdomar säga ungefär så här: *”Jag vill inte att*

⁷ Kennert Orlenius, *Värdegrunden – finns den?* 2001 s. 86-87

⁸ Kennert Orlenius, *Värdegrunden – finns den?* 2001 s. 87

⁹ Kennert Orlenius, *Värdegrunden – finns den?* 2001

*vuxna ska bestämma över mig. Men de borde tänka efter lite mer. Och kunna förklara vad de menar. Så man fattar.”*¹⁰

Ett annat problem är att vuxna tappar sin vuxenidentitet och börjar använda barn och ungdomar som förtroliga partners. Gustavsson har under sitt tretiofemåriga yrkesliv som barnläkare mött ungdomar som blivit både känslomässigt och kroppsligt integritetskränkta av invaderande vuxna med stora egna behov. Det är en av de viktigaste stressfaktorerna i ungdomars liv, som utvecklas i relationer med andra människor. Föräldrar söker en känslomässig gemenskap med sina barn och ungdomar, men även ett sökande av en känslomässig återbetalning. Barn och ungdomar ska aldrig behöva betala tillbaka till sina föräldrar med emotionell valuta. De ska ”hedra sin fader och sin moder.” Det innebär att visa föräldrarna respekt, så småningom förstå dem lite bättre, tala gott om dem ibland och hjälpa dem rent praktiskt när de blir äldre. Allt därutöver är bonus.

Mobbing är ett stort problem för dagens ungdomar och skapar mycket allvarliga stressreaktioner. Det förekommer svår fysisk mobbing, liksom andra öppna trakasserier ungdomar emellan. Sexuella kränkningar, både verbala och mer fysiska finns också i skolan. Mobbingen har ändrat ansikte, som en följd av mobbingförebyggande åtgärder. På Internet där ungdomar ingår i Chat-grupper av olika slag, förekommer det rena trakasserier. Ungdomar som utses som offer får genomlida glåpord och hotelser som inte lämpar sig i tryck. Även om den drabbade stänger av datorn, så övergår trakasserier via sms. på mobiltelefonen.

De vuxna måste se igenom detta och ingripa direkt med kraft. Skolan måste lära känna sina ungdomar bättre och veta vad som pågår. Skolan måste även veta mer om Internet och lära sig samarbeta med dem som har ansvaret för de olika chatsajterna. Lars Gustavsson har goda erfarenheter av samarbete med de seriösa sajthållarna, som inte vill ha någon mobbing på nätet och har medel att ingripa mot dem som inte följer spelreglerna. Vi måste finna nya former för samarbete mellan skola och hem. Från skolan kan man säga: *”Vi kan bara ta ansvar vad som händer på skoltid. När de chattar på sin fritid - vad kan vi göra åt det?”* Föräldrarna kan svara: *”Ja, men det är ju klasskompisarna som mobbar. Och egentligen gör de ju det också i skolan, även om de maskerar det väl!”*¹¹

¹⁰ Lars H Gustafsson, *Se barnet, - se dig själv?* 2004

¹¹ Lars H Gustafsson *Se barnet, se dig själv!* 2004 s.97

Gustafsson ställer sig frågan: Vem ska då ta ansvaret? Det har visat sig i en rad undersökningar att barn i skolan känner sig mobbade av andra vuxna som av andra ungdomar. Stressforskningen har även visat att barn drabbas av allvalig stress, som tvingas gå till skolan och möta lärare som inte tycker om dem, samt möter dem med en negativ och skeptisk blick. Barn och ungdomar känner sig stressad och hotad i denna situation, utan att kunna förändra sin situation. Ändå återspeglas detta sällan i skolans mobbingplaner. Många förknippar ordet mobbning, något som händer i en grupp barn eller ungdomar.

Lars Gustavsson har jobbat många år inom skolan och har sett det mesta. Han har handlagt ärenden, där barn, ungdomar på ett mycket allvarligt sätt mobbat varandra. Har även ingripet när lärare förgripit sig mot barn i skolan, både kroppsmisshandel och sexuella kränkningar. Han har sett föräldrar mobba lärare och lärare föräldrar. Han har sett elever mobba lärare och lärare mobba varandra. Det här är något som är vanligt förekommande där många människor ska samsas och samarbeta under en lång tid.

Tänkbar orsak kan vara överbelastning och stress när vi vuxna söker svaret till barn ungdomars sårbarhet. Barn och ungdomar växer upp på de vuxnas villkor, likt ett spindelnät som de har spunnit trådarna till. Det är därför inte konstigt att relationsstressen är det allvarligaste i barn och ungdomars liv. Det handlar mycket om vuxnas bemötande och tillvägagångssätt, hur mycket av den skadliga stress barn och ungdomar utsätts för idag. Samtidigt så är det de vuxna kring våra barn och ungdomar som har verktygen för att angripa problemet. Lars Gustavsson är djupt oroad över den kvalitetsförsämring som har skett under senare år till följd av besparingar inom kommuner och landsting. Den ökar sårbarheten hos barn och ungdomar i en tid när de behöver all den styrka de kan få. De första åren i barnets liv är viktiga, men inte fullt så avgörande som de ibland framställs. Läkning är alltid möjlig, under hela livet. Det är aldrig någonsin kört!¹²

I boken "Ungdomar i övergångsåldern" skriver Rose- Marie Ahlgren om ungdomars självkänsla. *"Självkänsla är den grundläggande inställning individen har till sig själv genom att man accepterar sig själv sådan man är och att man känner att man blir accepterad av andra. Man är medveten om sina fel och brister, sina känslor, sin förmåga och oförmåga utan att se ned på sig själv som människa."*¹³

¹² Lars H Gustafsson, *Se barnet, se dig själv!* 2004

¹³ Tom Hagström (red.), *Ungdomar i övergångsåldern*. 1999 sid. 102-103.

Ahlgren menar att självkänslan inte går att mäta där man talar om en bra eller dålig självkänsla utefter en skala. Självkänsla är en psykologisk och mångkulturell företeelse, där individens upplevelse av trygghet uppnås i ett socialt sammanhang. Självkänslan grundläggs i den tidiga barndomen, då barnet får sina behov tillfredställda och känner att det kan påverka sin situation genom uttrycksmedel som barnet har till förfogande. Uppmuntran, stöd och nya utmaningar får självkänslan att växa, liksom tryggheten att vara accepterad, trots sina brister i prestationer eller beteende. Bristande självkänsla kan senare i livet kompenseras genom att man ställs inför nya utmaningar som man känner att man klarar av, men måste bekräftas av andra. Stegvis kan en självsäkerhet byggas upp hos individen.

En dålig utvecklad självkänsla kan yttra sig i ett överdrivet självsäkert uppträdande för att dölja den inre osäkerheten, eller att man gör sig osynlig och därmed eliminerar risken att göra bort sig. Det här är något som förekommer i klassrumsituationen. Elever som ständigt hörs och syns, som ofta gör sig rolig på andras bekostnad. Rose-Marie Ahlgren menar att dessa elever har en mer positiv självvärdering och elever som är tillbakadragna, som inte vågar räcka upp handen och helst inte vill synas, har en mer negativ uppfattning till sin egen kompetens. Det innebär för dessa elever att de inte vågar sig på nya utmaningar vilket i sin tur skulle öka risken för en större negativ självbild. De självsäkra eleverna känner längst inne samma otrygghet, men har byggt upp en image för att dölja sin osäkerhet. Skolan viktigaste uppgift blir därför att skapa en miljö där eleverna känner sig trygga, accepterade och värdefulla. Får eleverna känna sig accepterade och värdefulla så får de möjlighet att bygga upp en självvärdering och ett gott självförtroende som i sin tur gör att möjligheten ökar att välja studievägar och yrken utifrån egna förutsättningar och intressen.¹⁴

¹⁴ Tom Hagström (red.) *Ungdomar i övergångsåldern*, 1999.

Del 2

6 Resultat

Resultat från intervjuer med en lärare samt fem elever redovisas nedan.

6.1 Resultat av intervju med en lärare

Läraren tycker att projektet har fungerat bra som undervingsform. Den är både annorlunda och traditionell när det gäller tillvägagångssättet i undervisningen. Läraren utgår ifrån vad han anser vad de eviga frågorna består av.

- Finns det en religionsgrundare?
- Varifrån kommer vi?
- Vem är Gud?
- Vad är meningen med allt?
- Hur beskrivs själen?
- Hur beskrivs slutet?

De här frågorna löper hela tiden genom alla religionsavsnitt. Det gäller främst då de fem världsreligionerna, kristendom, judendom, islam, hinduismen och buddhismen. Läraren vill också belysa humanismen som livsåskådning. Han har en genomgång med eleverna. Tar bort mycket av det i läroboken i religion, som inte svarar upp mot de här frågorna. På det här sättet går undervisningen fortare fram, men det kräver också tid att gå igenom dessa frågor.

Eleverna är vana att läsa i boken och finna svar på sina frågor. De är inte vana att arbeta på det här sättet som kräver reflektion och eftertanke. Läraren anser att man redan i årskurs sju skulle skola in sig på det här arbetssättet och på så vis kunna ta bort det som är ointressant i läroboken.

När eleverna läste om hinduismen så fungerade de här frågorna helt perfekt. Eleverna fick bra resultat på sina kunskapsprov. Judendomen däremot så hade eleverna det otroligt svårt. Det borde inte vara så enligt läraren. Judendomen är en religion som är strikt och det är viktigt att ha den rätta tron. En tänkbar anledning är att det kan uppstå svårigheter i olika tolkningar.

Läraren har ett samarbete med en präst i det här projektet och han får stöd i sin tes, att judendomen inte alla gånger är så lätt att förstå beroende på hur man tolkar olika saker.

Under vårterminen kommer det att bli en ordentlig genomgång av kristendomen. Till sin hjälp kommer då även prästen att tala om sin tro och kommer att ge sin bild av vad som är meningen med livet. Läraren är väl medveten om att det är ett avståndstagande att läsa om sin egen religion. En tänkbar orsak kan vara att elever som är 14-15 år, är på gång att forma sin egen världsbild, en slags identifikationskris av något slag. Ingen ska komma och tala om för dem hur det ska vara och vad de ska tycka och tänka.

Eleverna tycker det är intressant att läsa om andra religioner hur de tycker och tänker. Men så fort kristendom och judendom kommer i undervisningen så får läraren alltid de sämsta resultaten. En del elever säger att de inte läst så mycket religion på mellanstadiet och en del tycker att det är "töntigt", ska vi tro på det här. Läraren berättar att ibland har det gått så långt att han har känt sig tvungen att lägga ner avsnittet om kristendomen. Det kan vara svårt ibland att få eleverna att vara öppna och se det här som en livsåskådning, genom att ta till sig det eleverna känner för i sitt bygge av sin egen livsåskådning. Det här är inte så enkelt, menar läraren.

Läraren som har lång erfarenhet vet att alla elever i klassrummet har en massa funderingar kring de stora eviga frågorna. En del elever säger att det är tråkigt och varför ska vi fundera över det här för, men ändå så kommer det frågor som berör livsåskådning. Läraren tror att eleverna redan omfattas av en religion, men de är inte medvetna om den. Den religionen är den oskrivna religionen, än så länge. Det är religionen som vi alla omfattas av. Det vill säga att läraren tror att eleverna tänker så här. Det finns en mening med livet.

Vi kommer från en skapelse som ser olika ut. När skapelsen skedde så var det en mening med allt. Det är en mening att jag är här nu och jag tror att livet inte är slut i och med döden, utan livet tar sig nya former. Men hur det går till vet jag inte. Himlen existerar inte i elevernas tankegång, utan det är någon förlängning av någon annan värld som de inte vet något om, men den finns där. De tror att mormor och morfar inte levt för utan anledning och kommer att möta dem. När eleverna i klass nio har tagit del av alla religionsavsnitten, någon gång i slutet av maj månad är eleverna väl förberedda. De samlas i sitt hemklassrum för att skriva ner sin egen livsåskådning. Tiden till det här är minst två timmar och eleverna får ta med sig något att

äta och dricka. Till sin hjälp får de stödord som de har med sig, när de skriver om sin livsåskådning.

Läraren vågar påstå att deras livsåskådning genomgående kommer att innehålla:

- Jag tror att jag kommer från någonstans och att det finns en mening med livet.
- Jag tror att jag kommer att möta mina nära och kära som har dött för mig i någon annan värld.
- Det finns en kraft som styr oss i tillvaron.

De här berättelserna förutsätter att eleverna har förtroendet och känner läraren väl. Så att eleverna vågar öppna sig och litar på att det här inte kommer att berättas för någon. Eleverna kan berätta det här helt och hållet öppet, de får tillbaka arbetet utan någon annan än läraren har sett det. Läraren brukar skriva mycket svar till eleverna. Det är ett stort förtroende att lämna ut sin tro till någon.

6.2 Resultat av intervju med elev (flicka 15 år)

Den här eleven tyckte filosofi inte var så intressant. De fick läsa en bok som heter *Sofies Värld*. Boken innehåller mycket fakta om olika filosofer och det var svårt att förstå innehållet. Läraren i filosofi pratar om saker som gör att eleverna tycker det är svårt och tappar intresset. Lektionerna innehöll även diskussionsforum där eleverna diskuterade boken. Enligt eleven så berodde det mycket på vilken grupp man hamnade i och hur diskussionsvilliga de andra eleverna var i gruppen. Vissa elever var inte alls intresserade och då är det svårt att genomföra och komma fram till något i gruppen. Eleven har sin livsåskådning klar för sig.

Själen skapas och måste uppleva vissa saker i det här livet. När människan sedan dör, återföds själen i en annan människa. När själen har lärt sig allt om livet, så stiger den upp till en högre makt t.ex. Gud eller liknade. Viktigaste i livet för den här eleven är att man lever som man själv vill och inte som någon annan vill. Eleven har sin framtid redan klar för sig när det gäller yrkesvalet, hon tänker bli polis. Först tänker hon söka barn och fritid på gymnasiet. Därefter tänker hon arbeta ett tag för att skaffa sig yrkeserfarenhet. Hon menar att nästan ingen kommer in på första intagningen på polishögskolan.

Eleven är också intresserad av alternativa behandlingar som gör att människan ska må bra. Hon går till en kiropraktiker som är fullt medial. Kiropraktikern går in i kroppen och frågar kroppen vad som är fel. Eleven tror mycket på det här och kan själv se, höra och känna av medium. Det händer att döda personer vill komma i kontakt med sina anhöriga för att förmedla något till dem och det här sker via henne. Ibland känner hon att det känns jobbigt. Sammantaget så tycker ändå eleven att filosofilektionerna och undervisningen i projektform har varit bra i jämförelse med den vanliga undervisningen i ämnet religion.

6.3 Resultat av intervju med elev (flicka 15 år)

Det har varit mycket diskussioner på filosofilektionerna om livsfrågor men vi har aldrig kommit fram till några svar. Hon tror heller inte det finns några direkta svar på dessa livsåskådningsfrågor. Hon menar att det finns många olika trosuppfattningar och ingen sitter inne med det rätta svaret. Det här är inget hon går och grubblar på. Hon tar dagen som den kommer. Projektet med filosofi har inte gjort att hon tänker annorlunda mot hon gjorde förut. Ibland tänker hon på att det måste finnas en anledning till allt som händer och sker. Det måste finnas en anledning varför jag finns här och nu. Eleven tycker att kärlek är det viktigaste i livet, från föräldrar, kompisar, ja hela omgivningen. Hon knyter an det till rasism som vi pratar om i skolan just nu. Hon tycker att kärlek till medmänniskor är mycket viktigt.

Dagens ungdomar är jätteviktiga och har bra saker att komma med, menar hon. Samtidigt så tycker hon att samhället inte tar dem riktigt på allvar. Ungdomar av idag får alldeles för dålig publicitet i massmedia. Det är t.o.m. så att gamlingar är rädda för dagens ungdomar. Hon tycker att ungdomar skulle få en chans att visa vilka bra saker de kan bidra med i samhället. I framtiden vill den här eleven utbilda sig till kock, hon älskar att hålla på med mat. Något som hon pratar sig varm om är service till andra människor och göra det bra för dem. Hon blir lycklig när hon ser att andra har det bra. Det är åter kärleken som återkommer i hennes resonemang.

6.4 Resultat av intervju med elev (pojke 15 år)

Han tycker att projektet med filosofi har varit roligt och intressant. Det som har varit intressant är att man har fått lärt sig att det finns olika sätt att tänka. Som ex. nämner han om

olika filosofer, vilka idéer de hade. Han tycker att han kommer att få nytta av de här lektionerna när han sedan ska skriva om sin livsåskådning. Han har redan börjat fundera vad han ska skriva om i sin livsåskådning. Enligt honom så måste det finnas något som är större, annars så tycker han det känns konstigt och tomt om inte livet har någon mening. Han tycker det är viktigt att tro att det finns en förlängning av livet, annars skulle man nog vara ganska dystert om livet bara tog slut. Framtidsdrömmar är att få resa runt och se sig om i världen och jobba med något inom databranschen.

Han tycker det är viktigt att man tror på något och gör något av det här livet. Det spelar inte så stor roll vilket yrke man har, bara man trivs och har en bra relation med sina arbetskompisar. Samtidigt måste man ha sån pass bra inkomst att man klarar sitt uppehälle. Tänk om det inte finns något liv efter döden, säger han lite oroligt, som vissa människor vill påstå. Det är nog bäst att man lever livet här och nu. Försök att göra det bästa av sitt liv och fånga dagen, som han uttrycker sig. Han tror också att dagens ungdomar vågar sig på nya saker och är nyfikna på livet i jämförelse med den äldre generationen. Tänkbar orsak till detta är att samhället utvecklar sig och nya möjligheter ges. Något som han sätter stort värde på är att man kan lita och anförtra sig till människor i sin närhet. Han tycker att det har varit bra att fått prata om livsfrågor, så att man får fundera lite om livets mening. Det tror han att det är något man bär med sig genom hela livet.

6.5 Resultat av intervju med elev (flicka 15 år)

Det är den här eleven som ställde frågan om vi kunde ta upp mer om livsåskådningsfrågor i religionsundervisningen när hon gick i sjunde klass. Eleven läser mycket böcker, så jag frågade henne om kunde tänka sig läsa boken *Den sjunde dagen* av Stefan Einhorn. Boken handlar om den judiska traditionen. Idén uppstod efter jag gjort intervjun med läraren i religion, där det framkom att eleverna hade svårt med sin kunskapsinhämtning när de läste om Judendomen. Mitt syfte är att undersöka om den här boken kan vara lämplig att använda sig av i undervisningen som ett komplement i undervisningen, för att eleverna ska få en större förståelse vad Judendomen som livsåskådning innebär.

Boken *Sofies Värld* tycker hon är bra, som de har använt sig av i projektet. Man får något att tänka på för varje sida man läser. Det här går hon och tänker utifrån de filosofiska tankar

boken tar upp, även när hon inte läser boken. Ska hon vara lite kritisk, så tycker hon boken tar upp lite för mycket fakta om olika filosofer. Boken får elever att tänka på ett annat sätt, utan direkt få några svar på hur livet bör eller ska vara. Samtidigt tycker hon att det är bra, så att det finns utrymme för mer fantasi.

I frågan om meningen med livet är hon lite kluven i sin uppfattning. Antingen finns det ingen mening att vi finns här och nu, eller så är det en dröm vi lever i nu och när vi dör så vaknar vi till det ”verkliga livet”. Det hon tycker är viktigt i livet är att man kan följa sina drömmar och förverkliga dem. Hennes dröm är att bli en känd person, som skådespelare, journalist eller författare. Hon har också varit med och hjälpt till med olika hjälpsändningar till andra länder. Det har gjort att hon värdesätter sitt liv nu på ett annat sätt än vad hon gjorde. Hon tänker sig för när hon handlar och köper inga onödiga saker, men framförallt vill hon hjälpa andra människor med det hon kan.

Den närmaste framtiden tänker hon utbilda sig inom media, för att kunna förverkliga sina drömmar. Hon vill gärna se sig om i världen för att prova nya saker och sina idéer. Hon tycker projektet har varit bra som de har haft i skolan. Alla får säga vad de tycker, för inget är rätt eller fel. Hon tycker det är viktigt att lära barn att få ett bra självförtroende. Det här är något man måste träna mer på i låg och mellanstadiet i skolan. Vidare anser hon att det är viktigt att träna på att stå inför en grupp människor och tala, som t.ex. muntliga redovisningar. Hon har märkt att det är många elever som inte vågar tala inför en grupp människor, när de kommer till sjunde klass.

Boken *Den sjunde dagen* tycker hon är bra och kan mycket väl tänka sig att använda boken när man läser om Judendomen. Genom att läsa boken tycker hon att hon fått en större förståelse vad just den judiska traditionen innebär. Något den här eleven anser viktigt är att man måste lära känna sig själv innan man kan lära känna andra människor. Som exempel nämner hon, att man ska känna efter vad jag tycker och söka upp människor som är lika en själv i intressen. Hon tror att många människor idag gömmer sig på något vis och vågar inte visa vem man är egentligen. Det tar en stund att lära känna nya människor för att få en bild av hur han/hon är. Därför tycker hon att man ska vara sig själv redan från början, så att man inte får en felaktig bild.

Ibland stannar den eleven upp och funderar över hur stort universum är, men samtidigt vill hon inte tänka på det för att inte bli tokig. Hon tror att det finns en mening att vi människor lever här och nu, att vi har en uppgift att fylla. ”Det borde vara så.”

6.6 Resultat av intervju med elev (pojke 15 år)

Eleven har upplevt projektet positivt och det har varit annorlunda mot den traditionella undervisningen. Eleven tycker det är bra att få berätta hur han upplever religionen, vilka frågor som är viktiga. Frågor som eleven tänker på är hur man ska vara gentemot varandra som medmänniskor. Människor tycker och tänker så olika, anser eleven. Man ska sträva efter att göra det som är rätt, riktigt och följa lagen.

Eleven funderar över olika påståenden som avsnittet om livsåskådning tar upp i boken *Sofies Värld*. Det är just de sakerna som eleven tänker på och undrar om det kan stämma. Han funderar på hur allt hänger ihop och kanske finns det en Gud som har skapat världen. Viktigt för den här eleven är att kunna få ett bra arbete som han trivs med och gärna bra betalt men familjen är också viktig.

Närmaste framtiden står gymnasiet på tur och då är samhällvetenskaplig utbildning som gäller. Som yrke har han funderingar på att bli lärare i historia. Att läsa filosofi tyckte eleven var roligt. Det gav honom mycket att tänka och fundera över olika frågeställningar som läraren gav till eleverna.

Han tyckte att *Sofies Värld* kunde vara lite jobbig att läsa emellanåt, då främst fakta delen men den skönlitterära delen tyckte han var genomtänkt. Efteråt har han läst boken en gång till och fick då en större förståelse för bokens budskap. Eleven tycker han kan påverka samhället. Nu i höst har han varit med och startat en verksamhet i kyrkans ungdomsgård. Det är just här han tycker han får bestämma vad man ska göra. Han är även konfirmationsfadder och kan tänka sig leda ungdomsgrupper i framtiden. Ibland har de diskussionsgrupper om var våra pengar tar vägen. Han tycker det är vettigt att kunna få ta ansvar över sitt barnbidrag. De har inte pratat så mycket om livsfrågor ännu, men det tänker han ge som förslag på vad de kan ta upp i diskussionsgrupperna som de på kyrkans ungdomsgård.

Eleven funderar över hur andra kompisar har det på fritiden och helgerna. Han vet, att en del går på disco och träffas där, men det är inte så lockade för honom. Han vill träffa mera likasinnade kompisar som har samma värderingar i livet och då är kyrkans ungdomsgård ett bra alternativ.

6.7 Intervju av lärare efter projektets genomförande

Läraren tycker idén är rätt att läsa om de fem världsreligionerna utifrån ett livsåskningsperspektiv, där läraren utgår ifrån vad han anser vad de eviga frågorna består av.

- Finns det en religionsgrundare?
- Varifrån kommer vi?
- Vem är Gud?
- Vad är meningen med allt?
- Hur beskrivs själen?
- Hur beskrivs slutet?

För att se vad de olika religionerna säger om dessa frågor. Läraren tycker i sin utvärdering att upplägget av undervisningen har varit positivt. Eleverna tog tag i uppgiften med stort allvar och har lagt ner mycket tid på att få grepp om frågeställningarna. Många av eleverna visade på goda resultat med att arbeta på det här lite annorlunda sättet i motsats till den traditionella undervisningen. Läraren blev glatt överraskad av det goda resultatet från de flesta elever. Eleverna tog till sig de samtal som de hade med en filosof och en präst, men även boken Sofies Värld hade gett eleverna mycket att fundera över.

Frågor som: *Vad är meningen med livet? Vart är vi på väg? Varför gör vi det vi gör?* Dessa frågor återkommer eleverna ständigt till, när de skriver om sin livsåskådning. En del av arbetarna som eleverna gjorde var väl genomarbetade idéer, några var ateister, andra var kristna eller en mix av olika religioner. Något eleverna inte tror på, är en Gud i himlen. Många ungdomar idag har inte den uppfattningen, utan Gud är någonting som påverkar våra liv, Gud finns överallt, Gud kan finnas i mig eller allt levande som ett bevis att det finns mycket godhet. Elever som säger sig vara kristna har en väldigt vid gudsbild.

Den präst som deltog vid lektionerna talade om sin gudstro och menade att Gud är den vi gör honom till, i motsats till förr skulle man lära sig vem Gud var via Katekesen. Det positiva med det här projektet är att eleverna har fått möjligheter att reflektera och resonera kring livsåskådningsfrågor, lyssna till en filosof och en präst samt tagit del av litteraturen och försökt göra en tolkning av olika frågor som eleverna kommit i kontakt med i sitt sökande av sin egen livsåskådning.

Det svåra med att bedriva ett projekt som detta, är att elever med svårigheter som nyligen har kodat in vägen till framgång i sina studier, blev orolig när undervisningen ändrade karaktär. I lärarens utvärdering så var det många som kom in i det här arbetssättet och det fungerade bra för dessa elever. Förlorarna var elever som hade någon form av svårigheter med sitt skolarbete. I den här klassen var det 4-5 elever som var förlorare. De upplevde att det här sättet att bedriva undervisningen på, var alldeles för svårt. Eleverna ville arbeta med en mer uppgiftsbaserad undervisning, att läsa en text, svara på frågor och på så vis uppnå ett godkänt resultat.

Läraren menar att just elever som har svårigheter av något slag, ville ha svar på sina frågor. Dessa elever får svårigheter när de ska tolka olika livsåskådningar. Det blir svårt om det inte beskrivs i en bok. Religion är många gånger ett abstrakt tänkande som elever med svårigheter har svårare att klara av. Han menar att religionsundervisningen är både lätt och svår. Det lätta ligger i att undervisa i religionshistoria som de flesta lärare gör i sin undervisning. Han tror att religionslärare många gånger undviker trosinnehållet som innebär ett abstrakt tänkande, vilket gör att det blir svårt att förstå de stora filosofiska frågorna.

Enligt läraren är det här ett problem och det borde finnas kurslitteratur som hjälper elever oavsett kunskapsmässig nivå, till att höja sitt medvetande kring livsåskådningsfrågorna. Han har inte lagt upp undervisningen i projektform med den nuvarande nionde klass, av den anledningen att många elever, ungefär hälften har svårigheter med sin kunskapsinhämtning och att dessa elever med sannolikhet skulle tycka att undervisningen i denna projektform skulle vara för svår. Det är det här som är problemet menar läraren, att ta tag i dessa frågor som borde vara så otroligt engagerande och intressanta. Han anser att man borde ta tag i dessa frågor på ett tidigt stadium och utgå från elevens egen livsåskådning, hur den än ser ut, innan man ger sig in i litteraturen, för att bekanta sig med dessa frågor. När sedan eleverna kommer till högstadiet så skulle de se på religion utifrån livsåskådningsfrågor.

I ungdomars religion idag, så säger åtta av tio elever att de tror att det finns någon Gud eller kraft som påverkar deras liv, som de kan vända sig till. Eleverna tror att gör man goda saker i livet så kan man bli belönad på något vis och på samma sätt kan man bli bestraffad om man gör onda saker. Det finns en mening att vi människor finns här på jorden och när vi dör så kan det inte bara ta slut, utan det finns en fortsättning. Det finns en gudomlig kraft som styr att vi kommer från någonstans och det finns en mening med livet.

Läraren påstår att det här är den största religionen i Sverige idag, den är inte kristen och den är inte någonting annat än en ungdomlig religionssyn där man inte övertagit ett kristet tänkande utan man är tillbaka till ett uråldrigt filosoferande kring de stora frågorna och det är här ungdomarna befinner sig idag. Han tycker det är synd att det inte finns forskning kring det här, där man sammanfattar i litteratur vad ungdomar anser och vad de tror på idag, som senare skulle leda fram till kurslitteratur som eleven känner igen sig i texterna och på så vis få ett större engagemang hos eleverna. När eleverna senare kommer till högstadiet ska de kunna jämföra sin egen livsåskådning med andra livsåskådningar inom de olika världsreligionerna för att på så vis få en förståelse för andra religioner.

Del 3

7 Intervjuer av elever som inte deltagit i projektet

Intervjuerna är gjorda i den nuvarande nionde klass, som gick i åttonde klass när projektet startade. Det var i denna klass som läraren ansåg att det var för svårt att bedriva undervisningen i projektform på grund av allt för många hade svårigheter med sitt skolarbete.

7.1 Resultat av intervju med elev (flicka 15 år)

När hon började på högstadiet kände hon sig ensam och väldigt osäker. Det dåliga självförtroendet har medfört att hon blivit osäker i skolsituationen och tänker negativa tankar om sig själv, att hon inte ska klara av sina studier i skolan. Just nu känner hon sig stressad av alla krav hon känner på sig själv, för att få ett bra betyg som leder till det gymnasieprogram som hon vill komma in på. Hon tycker det är en jobbig period i skolan just nu med mycket läxor och prov. Hon blir stressad av detta och ibland får hon migrän. Försöker intala sig själv till positiva tankar att hon ska klara av sin situation. Har börjat spela innebandy som hon tycker är roligt och har på så vis fått många nya kompisar.

Religionsämnet tycker hon är intressant att läsa om, speciellt om de olika historiska personerna. Ibland brukar hon tänka vad som är meningen med livet, när hon går och lägger sig på kvällen. Hon tycker det är lite jobbigt att tänka i dessa banor. Vill mer tänka på saker som händer för tillfället. Hon har en föreställning om att efter döden så kommer hon till himlen, får det bra och inte så jobbigt som det är nu.

Hennes framtidsplaner är en utbildning inom handel eller omvårdnadsprogrammet. Tycker det är svårt att veta vad man ska utbilda sig till vid hennes ålder. Efter gymnasiet så tänker hon jobba ett tag, för att senare återuppta studierna igen. Ett yrke hon gärna vill utbilda sig till är barnmorska. Hon tror att det är en svår utbildning, men hon ska försöka.

7.2 Resultat av intervju med elev (pojke 15 år)

Eleven berättar att han blev mobbad från första klass. Skolan tog inte tag i problemet, trots att hans föräldrar påpekat problemet vid ett flertal tillfällen till läraren. Det var först vid fjärde klass när en ny lärare började på skolan, som tog tag i problemet och mobbingen slutade helt. När eleven började på högstadiet, så tycker han det har gått bra, det är bra lärare och han trivs bra. Han tycker det är stressigt med alla läxor och prov, speciellt när han har läs- och skrivsvårigheter. Han tycker religionsämnet är intressant att läsa om. Nämner islam och hinduismen som han tycker har varit intressant. Han tycker att han har fått en större förståelse för deras sätt att tänka. ”Islam har sin tro och det är bara att respektera”, säger han.

Eleven tänker inte så mycket på vad som är meningen med livet, däremot så tänker han mer vad som händer efter döden. Han tror att man föds om på något sätt. Föreställer sig att har man gjort något dåligt i livet, så får man ett sämre liv i nästa, som sämst kan man bli någon växt. Lever man ett gott liv, här och nu, så utvecklas man som människa i nästa liv. Hans framtidsplaner är redan klara för honom. Han ska börja på jordbruksgymnasiet och därefter utbilda sig till slaktare. Hans tanke är att ta över ett jordbruk, som är hans dröm och på så vis få bestämma över sin egen arbetstid.

7.3 Resultat av intervju med elev (flicka 15 år)

Den här eleven tycker religion är intressant ämne, speciellt avsnittet om islam tyckte hon var intressant. Hon funderar ofta över vad som är meningen med livet. Kan ibland få dåligt samvete när hon säger saker som sårar andra människor. Hon tror att efter döden så kommer man upp till himlen. Är inte rädd för döden, det är som att somna in och hon tror att själen inte vandrar vidare på något vis.

Eleven har haft svårigheter med sin läsning sedan skolstarten och hon tycker att hon inte fått den hjälp som hon har behövt. Mellanstadietiden har varit orolig med för många lärarbyten, när hon nu sitter och tänker tillbaka på sin skoltid. Det är först nu i nionde klass som hon tycker att skolarbetet går ganska bra. Det är många gånger stressigt i skolan med mycket läxor. Ibland är det lugna perioder, men så kommer det intensiva perioder med mycket läxor och prov. Det var stor skillnad att komma upp på högstadiet jämfört med mellanstadiet när det

gäller arbetsbördan med läxor och prov. Hennes framtidsplaner är att utbilda sig inom hotell och restaurang. Hon tycker om att träffa nya människor.

7.4 Resultat av intervju med elev (pojke 15 år)

Eleven tycker att skolan är jobbig med alla lektioner. Han skulle helst slippa gå till skolan. Den känslan har han haft sedan han gick i femte klass. Han blev då skoltrött och ville inte gå till skolan. Orsaker till detta var att han hade läs- och skrivsvårigheter i skolan och fick inte det stöd han behövde i skolarbetet. Det här problemet har han fortfarande nu när går i nionde klass och känner att han är ohjälpligt efter i sin förmåga att ta till sig undervisningen. Han jämför sig med andra elever i klassen som klarar skolarbetet bra och får en känsla av att han är mindre värd. Religionsämnet tycker han är roligt, samtidigt tycker han det är svårt med alla ord och vad de står för. Funderar ibland vad som är meningen med livet och tänker på döden ibland. Han tror när man dör så är det slut, tror inte det finns ett liv efter detta. Han säger att hans framtidsplaner inte är de bästa, betygen är för dåliga för att söka in på något gymnasieprogram. Känner sig stressad över betygen samtidigt som han inte vill tänka på det. Tycker det känns jobbigt när framtiden är så oviss. Han skulle tänka sig ett yrke som bilmekaniker.

7.5 Resultat av intervju med elev (flicka 15 år)

Eleven tänker tillbaka på sin skoltid, som har varit en bra tid. Hon tycker för sin egen del så har det inte varit några problem. Det är först nu i årskurs nio som hon känner av att det är stressigt med mycket läxor och prov. Det är till och med så att hon måste ta till helger för att hinna med alla uppgifter för att kunna bibehålla sina betyg. Hon känner att hon måste försaka mycket roliga saker som hon egentligen skulle vilja göra.

Hon tycker att religionsämnet inte är något som intresserar henne så mycket, utan är ett ämne hon vill ha ett bra betyg i. Just nu så läser hon om islam i religion. Har svårt att förstå sig på denna religion, hur de tänker och hur de behandlar kvinnorna. Hon nämner blodshämnd, hur vissa män kan mörda sin dotter, för att upprätthålla sin heder. Det kan vara så att massmedia förstorar upp dessa saker och att det är en liten grupp av män som utövar dessa hedersmord, men för den sakens skull är det något hon absolut inte förstår.

Meningen med livet är för henne att försöka göra det bästa av det. Det innebär att försöka skaffa sig en bra utbildning och försöka få ett bra jobb. Det hon tycker är viktigt är hur man är emot varandra som människor. Tycker den sociala biten är viktig. Hinner inte vara så social med sina klasskompisar, utan det blir mest att man småpratar med varandra. Kompisar hon sällan träffar, pratar hon mer ingående med.

Hennes framtidsplaner är att hon ska gå det samhällvetenskapliga programmet på gymnasiet, därefter tänker hon fortsätta på högskolan. Hon tänker skaffa så sig mycket utbildning hon kan, för att få många valmöjligheter. Tycker det går bra i skolan, samtidigt lägger hon till, ”Bara jag orkar.” Hennes framtida yrkesdrömmar är jurist eller civilekonom. Hon vill skaffa sig ett yrke som ger god ekonomisk avkastning.

Del 4

8 Analys

Elever som genomgått projektet *"Filosofi och livsvärld: En studie av hur filosofi påverkar elevernas upplevelse av sin livsvärld"*. Eleverna som deltagit i projektet har fått en större förståelse kring livsåskådning, livsfrågor och vad som är viktigt för dem i livet, än de elever som inte har deltagit i denna undervisning i projektform. Det har lett till många givande diskussioner på filosofilektionerna om livsfrågor, samtidigt som det gett en möjlighet att se olika religioner ur ett annat perspektiv.

Alla elever var dock inte lika diskussionsvilliga. En av anledningarna till detta är att eleverna inte känner sig trygga i denna form av undervisning. Det visar lärarens andra intervju (6.7), att elever med någon form av svårigheter i skolan, framförallt elever med läs- och skrivsvårigheter hade också svårare att ta till sig denna undervisning som projektet medförde. Det här är en av anledningarna att det inte blev en fortsättning av den här typen av projekt på grund av att många av elever som har just läs- och skrivsvårigheter blir förlorare i denna form av undervisning och inte når upp till ett godkänt resultat, vilket är helt oacceptabelt enligt läraren. En fortsättning kan tänkas i denna form av undervisning i projektform, om det kommer ett väl genomarbetat studiematerial så att elever med svårigheter i skolan lättare kan ta till sig denna typ av undervisning.

9 Diskussion

I intervjun med läraren berättar han om ett avståndstagande när det gäller att läsa om den egna religionen kristendomen men även judendomen. En tänkbar orsak som läraren ser det är att elever är på väg att forma sin egen världsbild, en slags identifikationskris av något slag. Däremot får läraren bättre resultat när eleverna läser om andra religioner som hinduismen. Det här tror jag kan bero på att eleverna är mer nyfiken på vad andra religioner har att erbjuda dem. Eleverna tar till sig det som de tycker är bra för att använda sig av i sitt bygge av sin egen livsåskådning.

Sven G Hartman i boken, *Livstolkning och värdegrund*, menar liksom läraren att ungdomar är inne i situation av många val som kan kännas stressande, samtidigt som dessa ungdomar är på väg att förändra sin självbild och utveckla sin egen identitet. Det här kan vara en av svårigheterna när det gäller att läsa om sin egen religion, som i det här fallet gäller kristendom och judendom. Som läraren var inne på i intervjun, ingen ska komma och tala om vad de ska tycka och tänka, när de dessutom söker meningsfulla bilder av livet för att söka svar på sina livsfrågor. Hartman menar att ungdomar ställer frågan vem jag är idag, samtidigt som frågan vem jag vill vara i morgon, eller vem jag kan och får vara.

Jag tänker närmast på frågan vem jag kan och får vara, har en avgörande betydelse när ungdomar bearbetar sina livsfrågor. Jag menar att de tidiga skolåren har en avgörande betydelse. Får eleverna den extra hjälp för att överbygga sina svårigheter när det gäller läsinläringen, som jag anser är nyckeln till att elever får en ökad självkänsla och som i förlängningen gör att ungdomar ser optimistiskt på sina framtida möjligheter i livet.

Boken *Ungdomar i övergångsåldern* så skriver Rose-Marie Ahlgren om ungdomars självkänsla. Hon menar att uppmuntran, stöd och nya utmaningar får självkänslan att växa, liksom tryggheten att vara accepterad, trots sina brister i prestationer eller beteende. Jag tänker på flickan i intervjun (7.1), som känner sig väldigt osäker i skolsituationen. Jag tycker det är mycket viktigt att arbeta med tryggheten redan från tidig ålder i förskolan och då även ett samarbete med hemmet, som fortsätter genom skoltiden. Jag menar att barn och ungdomar måste få den trygghet, om de ska överhuvud kunna ta in det kunskapsstoff, som skolan förmedlar under den långa skoltid som dessa barn och ungdomar genomgår.

Det jag har sett under min praktik, är att det förekommer elever som kommer till högstadiet som inte kan läsa och skriva på den nivå som de förväntas befinna sig på. Jag vet att det görs mycket för att stödja dessa elever på högstadiet. Det är t.o.m. så att lärare och övrig skolpersonal ser sig tvungna ibland att mer eller mindre ta över föräldrarollen p.g.a. sociala problem i hemmen, för att dessa elever inte ska gå under. Jag är av den åsikten att elevers hjälp bör sättas in så tidigt som möjligt, när man ser barn med läs och skrivsvårigheter. Har även pratat med elever som går i nionde klass och går på ett studieprogram med låg status. De har berättat hur de känner sig mindre värd gentemot andra elever som går på skolan. Många av eleverna har mer eller mindre givet upp sina studier med skolk och en början till kriminell verksamhet.

Det får mig att tänka på eleven i intervjun (7.4). Hur ska det gå för honom? Vad var det som hände i den tidiga skolåldern fram till klass fem? Det här är frågor, som lärare måste ställa till sig själva i sin utvärdering. Jag är övertygad om att med rätt stöd och resurser så skulle den här eleven fått en mycket ljusare framtidstro.

Jag vill knyta an det här till vad Sven G Hartman säger i boken *Livstolkning och värdegrund*. Elever som går på studieprogram med hög status ser ljusare på sin framtid än de elever som går på studieprogram med låg status. De här ungdomarna påminns ständigt av sin begränsning av sina framtidsplaner. Tomas Ziehe forskning visar att svek, brist och tillit i uppväxten visar att den egna jagbilden försvagas och att ungdomar visar känslor av tomhet och meningslöshet. Jag tror att detta kan få konsekvenser för dem i livet, genom att de projicerar sina dåliga erfarenheter på andra i sin omgivning och på sin nästkommande generation. Många gånger är man omedveten om detta.

Lars H Gustafsson skriver i sin bok *Se barnet, se dig själv* om mobbing. Jag tänker närmast på eleven (7.2 i intervjun) som hade blivit mobbad sedan första klass, men som hade tur, att det kom en ny lärare som tog sig an problemet. Gustafsson skriver att mobbing är ett stort problem för dagens ungdomar, som skapar mycket allvariga stressreaktioner.

Stressforskningen har även visat att barn och ungdomar drabbas av allvarlig stress, som tvingas gå till skolan och möta lärare som inte tycker om dem. Barn och ungdomar känner sig stressad och hotad i denna situation, utan att kunna förändra sin situation. Jag anser att skolan måste bli bättre att lära känna och se vad som pågår i skolan och framförallt våga ingripa och ta tag i problemet. Gustafsson menar att det handlar mycket om vuxnas bemötande och tillvägagångssätt hur mycket av den skadliga stress barn och ungdomar utsatt för idag. Samtidigt är det de vuxna kring våra barn som har verktygen för att angripa problemet.

Föräldrar är också stressade i dagens samhälle och inte alla gånger orkar med barnet, när det ständigt söker bekräftelse hos föräldrarna. Barnet prövar olika metoder för att väcka uppmärksamhet, från hotelser till överdriven hjälpsamhet, från aggressionsutbrott till hjälplöshet. Gustafsson menar att här kan vi finna svaren på barns sårbarhet och om barns och ungdomars olika förmåga att ta vara på den omsorg som senare erbjuds dem senare i livet. Vidare menar han att föräldraförsäkringen och ett väl anpassat arbetsliv måste anpassas till småbarnsföräldrars behov. Gustafsson är djupt oroad över den kvalitetsförsämring vi sett

under senare år till följd av besparingar inom kommuner och landsting. Den ökar sårbarheten hos barn och ungdomar i en tid när de behöver all den styrka de kan få.

Jag anser att lärare, övrig skolpersonal och politiker måste sätta sig ner och diskutera problemet ordenligt. Jag menar att det är en nödvändighet, så att politiker får en större förståelse för de beslut som ska fattas. Det måste till mer resurser till skolan och inte enbart omfördelningar av skolans befintliga resurser som vissa skolledare vill göra gällande, för att kunna få till stånd en lösning på dessa problem. Bidragande orsak till detta problem är 90-talets besparingar inom skolans område, enligt flera speciallärare som jag har talat med. Min förhoppning är att fler ungdomar ska på detta vis, genom ökade resurser i skolan, få en större och ljusare framtidstro.

Boken *Livstolkning och värdegrund* tar också upp att forskningen riktas mot ungdomars livssituation och den visar att framtidsfrågor har stor betydelse i ungdomarnas värld. Läraren berättar i sin intervju att eleverna hade det otroligt svårt när de skulle läsa om judendomen. En tänkbar anledning är svårigheter i olika tolkningar.

Det här gav mig idén att låta en elev (intervju 6.5) läsa boken *Den sjunde dagen* av Stefan Einhorn. Jag tror att man får en större förståelse om man läser en skönlitterär bok vid sidan om läroboken i religion. Förståelsen blir lättare när saker sätts in i ett annat sammanhang. Boken handlar i huvudsak om samtal mellan far och son, när det gäller livets mening och vilken uppgift människan har, enligt den judiska muntliga traditionen. Här kommer exempel på vad fadern ville förmedla till sin son, som är vuxen och har egna barn.

Religionen är ett medel för att människan ska kunna undertrycka och kontrollera sin inneboende ondska, är en förutsättning för att ett samhälle ska fungera. Samtidigt måste man skilja på äkta religion och hur människan förvanskar den för att uppnå sina egna syften. Andliga insikter får inte pådyvlas oss utifrån som färdiga paket utan det krävs att vi accepterar andras tro som vår egen. Vi måste själva söka sanningen. Vi kan inte förutse konsekvenserna av vårt handlande, men samtidigt måste vi ändå alltid försöka göra det som är rätt. En väg som vi kan gå är att lära oss att lyssna på den inre rösten. Visdomens röst talar inte till oss med hög röst och den ger oss inte tydliga anvisningar, men alla bär vi den med oss. Den inre rösten är visdomens röst som kan vägleda oss genom livet. Visdom är en djupare insikt i vad som är rätt eller fel samt sant eller falskt, gott och ont. Äkta visdom är den inre gudomliga

rösten eller viskningen, som försiktigt kan leda oss fram på livets väg. Genom att vara ödmjuk, stillandet av sinnet, visa kärlek till medmänniskor genom att se sig själv i sina medmänniskor når man inre visdom.

Vi måste börja med oss själva. Människor är idag alltför stressade eller fixerad av alla impulser som kommer utifrån. Många gånger brister det i förmågan att sätta oss in i en annan individs situation som vi människor alltför ofta misslyckas. Varför är det så? En tänkbar orsak är bristande empati, likgiltighet som leder till oetiskt beteende. Det visar vilka som är riktiga vänner. Finns de som försvinner och ursäktar sig med att de inte vill störa eller besvära t.ex. vid olika kriser i livet och sjukdomar. Människor är rädda ibland men ibland kräver etiken mod. Gud skapade människan till sin avbild (metaforisk bild). Det är ett av det mest missuppfattade orden i bibeln. Det menas inte med en yttre likhet utan det menas att människans inre är gudomlig. Människans uppgift blir att i mesta möjliga mån förlösa den inre gudomligheten och bli en avbild av det gudomliga. Denna inre gudomlighet är, kan man säga, det som Gud är.

Människans uppgifter i livet består av fyra deluppgifter som etik, sökande efter sanningen, visdom och kärlek. ”Du ska älska herren, din Gud, av hela ditt hjärta, med hela din själ och med all din kraft.” Det här är också ett missuppfattat uttalande i bibeln. Det vi ska älska är den gudomliga aspekten av människan. Kärleken riktas mot våra medmänniskor, men även mot det gudomliga inom oss själva. Om vi älskar det som är gudomligt, älskar vi även inre visdom, etikens och sökandet efter den högsta sanningen.

Vi måste förstå att det kan finnas en sanning som är bortom vårt intellekt och våra begränsade sinnen. Om vi tror och hoppas på detta så kan vi göra det som är rätt. Till slut är det handlingen som kommer att avgöra mänsklighetens framtid.

För mig har boken givit mer insikt och en förklaring om hur vi människor bör vara mot varandra. ”Sökande efter insikt och kunskap hör till våra huvuduppgifter som människa.”¹⁵ Det är inte en religion som har de rätta svaren på livets frågor. Judendomen har sitt språk för att tala om dess sanningar medan andra religioner har sina sanningar. Möjligheten finns att återfinna denna kärna av sanningar i olika kulturer och filosofier. Samtidigt är det inte en

¹⁵ Einhorn, Stefan (2003) *Den sjunde dagen*. Sid. 116

uppgift för religionen utan en uppgift för mänskligheten. Religionen kan vara ett medel, men inget mål i sig.¹⁶

De här ungdomarna jag har intervjuat, som deltog i projektet, visar att de har en optimistisk framtidstro. Det som är viktigt för dessa ungdomars livsåskådning är tron på att det finns en förlängning av livet och det måste finnas en anledning varför jag finns här och nu. De tycker det är viktigt att prata om livsfrågor, så de får fundera över livets mening. Annat återkommande tema i deras resonemang är hur man ska vara gentemot varandra som människor. Här kommer kärleken till tals och relationer till andra människor i sin omgivning. Man vill visa vem man egentligen är och vill göra det som är rätt och riktigt. Det viktiga är att man tror på något och gör något av det här livet. Det spelar inte så stor roll vilket yrke man har, bara man trivs och har bra relationer med sina arbetskompisar. Jag knyter an och håller med vad Tomas Ziehe säger i sin forskning. Det finns en andlighet bland dagens ungdomar som bygger på äkthet och trovärdighet.

¹⁶ Einhorn, Stefan (2003) *Den sjunde dagen*.

10 Litteraturförteckning

Einhorn, Stefan (2003) *Den sjunde dagen*. Forum

Gustavsson, Lars H (2004) *Se barnet, se dig själv!* Norstedts Förlag, Stockholm

Hagström, Tom (red.) (1999) *Ungdomar i övergångsåldern*. Studentlitteratur, Lund.

Hartman, Sven G (2000) *Livstolkning och värdegrund*. Skapande Vetande, Linköpings Universitet.

Kallenberg, Kjell (1996) *Tro och värderingar i 90-talets Sverige*. Örebro: Libris.

Orlenius, Kennert (2001) *Värdegrunden –finns den?* Stockholm: Runa Förlag.

Utbildningsdepartementet. *Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklass och fritidshemmet*. (Lpo 94) Västerås: CE Fritzes AB.